

capitolul 1

OMUL

- ▀ Problematika naturii umane
- ▀ Sensul vieții
- ▀ *Omul — ființă culturală

Studiind acest capitol
vei reuși:

- să analizezi și să compari unele puncte de vedere diferite asupra problematicii naturii umane și a sensului vieții;
- să formulezi unele judecăți și aprecieri personale referitoare la diferitele concepții cu privire la problematica naturii umane și a sensului vieții;
- să argumentezi unele poziții diferite privind raportul identitate-alteritate în definirea persoanei;
- să elaborezi un eseu liber pe teme de filosofia culturii.

Paul Gauguin (1848-1903),
*De unde venim? Ce suntem?
Încotro ne îndreptăm?*
(detaliu)

PROBLEMATICA NATURII UMANE

Problema filosofică a omului

Fără îndoială, întrebările, constatările, reflecțiile filosofiei despre om conturează o *problemă filosofică fundamentală*. Teoriile privitoare la natura și sensul existenței umane relevă excepționala *complexitate* a acestei problematici — sunt vizate ființa și ființarea umană, relațiile individului cu semenii și, nu în ultimul rând, multiplele manifestări sociale —, dar și *dificultatea* de a o epuiza sau de a găsi răspunsuri certe.

Demersul filosofic nu procedează asemenea celui științific, prin observații și experimente, ci formulează acele întrebări prin care, identificând natura sau esența omului, dacă acestea există, să putem explica apoi posibilitățile și modalitățile comportamentului uman.

PERSPECTIVE TRADIȚIONALE

În cadrul *filosofiei tradiționale*, problema omului a fost înțeleasă în principal ca problemă a *definirii* lui. Se aprecia că o definiție ar permite identificarea unei *naturi* sau *esențe* umane, respectiv a unui set de trăsături esențiale, care îi sunt date omului și prin care este posibilă determinarea *identității ființei umane*, a omenescului din om.

În același timp, s-a încercat *diferențierea omului* de alte entități sau genuri de ființare. **Aristotel**, de pildă, considera că omul se manifestă în calitatea sa de ființă diferită de celelalte prin limbaj și moralitate; conform esenței sale, ca *ființă socială*, în comunitate cu semenii, omul își împlinește menirea de a practica virtuțile: cumpătarea, înțelepciunea, curajul, dreptatea. Omul are nevoie de semenii săi pentru a se împlini, pentru a se desăvârși ca ființă rațională; participând prin binele propriu la binele cetății, își manifestă propria natură: *sociabilitatea*.

În epoca modernă, **René Descartes**, fondatorul raționalismului clasic, aprecia că omul trebuie definit din perspectiva dualității sale, ca trup și suflet deopotrivă (*și substanță întinsă, și substanță cugetătoare*), dar și a esenței sale, care este cugetarea. Prin principiul raționalismului clasic „gândesc, deci exist”, filosoful a introdus în antropologia filosofică înțelegerea condiției singulare a omului ca *subiect cunoscător*.

În schimb, empirismul, prin **David Hume**, considera că, înainte de a fi ființă rațională, omul este o ființă sensibilă; el se manifestă ca ființă empirică, dotată cu afectivitate și voință, două caracteristici, dacă nu specific umane, cel puțin esențiale pentru înțelegerea omului.

Apreciind că raționalismul și empirismul, considerate în sine, nu oferă o cunoaștere adecvată a naturii umane, **Immanuel Kant** sintetiza cele două teorii astfel: dacă prin latura sa corporală, omul se manifestă ca ființă cu înclinații biologice, deci egoiste, prin cea spirituală, el se manifestă ca ființă morală. În viziunea filosofului german, nu vom ști *ce este omul* dacă, mai întâi, nu ne întrebăm: *Ce poate să știe? Ce trebuie să facă? Ce poate să spered?* Metafizica, morala, religia oferă în ultima instanță răspunsurile

Templul lui Apollo din Delfi, pe frontispiciul căruia scria „Cunoaște-te pe tine însuți”

Info

Gândirea lui Socrate gravitează în jurul problemei cunoașterii de sine, ca demers sigur pentru cunoașterea omului în sine; „Cunoaște-te pe tine însuți!” este maxima preluată de pe frontispiciul templului lui Apollo din Delfi; era formula de salut între oameni și de întâmpinare a zeului.

Pentru a evita interpretarea îngustă a maximei, așa cum ne spune Platon, în dialogul *Charmides*, Socrate afirma că aceasta este un îndemn la cunoașterea esenței umane; demersul este fundamental și pentru cunoașterea lumii în general.

Apreciind exercițiul filosofic îndreptat spre (auto)cunoașterea omului, Cicero considera că Socrate a *coborât filosofia din cer pe pământ*.

cerute de antropologie. Așadar, omul nu poate fi doar animal rațional sau animal politic; el este *persoană, obiect de respect*. Numai o antropologie întemeiată pragmatic poate să surprindă în om ființa rațională și liberă. Umanitatea, afirma Kant, este ea însăși o demnitate. Prin urmare, este o necesitate morală, o datorie să-i tratăm pe oameni respectând legea morală, care ne spune că *orice om este scop în sine și nu doar mijloc* pentru interesele noastre egoiste.

ABORDĂRI CONTEMPORANE

În altă ordine de idei, preocupările legate de singularitatea umană, de caracterul problematic al sensului vieții, de finitudinea ei, se află la originea *existențialismului*. Pentru că nu există natură umană dată, nici existența omului nu poate să aibă vreun sens prestabilit. Cum afirma **Jean-Paul Sartre**, „omul nu este, ci devine!”. Altfel spus, dacă ar exista un sens, acesta ar fi chiar libertatea absolută a fiecărui om, manifestată prin alegerile fiecăruia. Nefiind altceva decât ceea ce face el din sine, omul trebuie să-și asume, cu responsabilitate maximă, propriile alegeri, care sunt alegeri de sine. Acesta este principiul existențialismului ateist.

Martin Heidegger aprecia că, prin cele două direcții — încercarea de a determina ce este omul și efortul de a-l diferenția de alte entități, prin formule precum „*omul este animal rațional*” —, tradiția occidentală a reușit exilarea omului în domeniul *animalitas*: chiar dacă nu era identificat cu animalul, esența lui era subapreciată. Soluția ar fi conceperea omului din perspectiva dimensiunii de *humanitas*, a omului *ca om*.

Temă reluată relativ recent în dezbaterile filosofice despre om, *alteritatea și relația Eu-Tu, Eu-Celălalt* îndreaptă reflecțiile filosofice spre analize și constatări diverse, de ordin etic, sociologic, psihologic etc. Deși exprimă diferitele relații de reciprocitate dintre oameni, alteritatea este nu numai o categorie abstractă a spiritului, ci și o reală stare de spirit, fără de care experiența umană nu ar fi posibilă. Conștiința de sine este împlinită prin alteritate, în sensul că, prin prezența celuilalt, conștiința se îmbogățește prin manifestări precum: dialogul, întâlnirea, prietenia, ca și teama, frica, libertatea ș.a.

Diversele contexte de problematizare filosofică nu pot ignora nici faptul că omul este o *ființă culturală*. Trăitor în spațiul creației, omul își manifestă perfectibilitatea, realizând, cum spunea **Lucian Blaga**, *saltul ontologic* de la animalitate la umanitate. Sesizându-i în acest mod demnitatea, filosoful român considera că omul este eminentemente *subiectul creator* în Univers: prin experiența fundamentală a culturii, el se plasează ontologic în spațiul *existenței într-un mister și pentru revelare*. Pe de altă parte, numai omul își poate forma o conștiință filosofică, „calitate psiho-spirituală (...) caracterizată în primul rând printr-o particulară stare de luciditate, act de reflectare prin care gândirea (...) se gândește pe ea însăși”.

În viziunea filosofului, creația de cultură are câteva caracteristici, care o individualizează: a) „este act «creator»”, b) are, „în raport cu transcendența sau cu misterul, intenții «revelatorii»”, c) „utilizează imediatul ca material (metaforic)”; d) „depășește imediatul prin «stilizare»” etc.

Am impresia că oamenii nu sunt decât ceea ce spun sau fac. Suntem scoși din noi și proiectați altundeva, cu fiecare gest pe care îl întreprindem (...) De aceea, nu suntem în lume decât ceea ce se întâmplă să fim. Un prieten, o dragoste, cărțile, lumea de ieri-noapte, astea toate ne construiesc. Noi ne facem din propria noastră risipire. Fiecare om este dezordinea sa. Cum să ne păstrăm? Asta ar trebui știut.

(Constantin Noica)

Dicționar

Antropologie filosofică — disciplină filosofică în care problema omului este tratată sub aspectul naturii, esenței, locului și rostului său în lume.

Alteritate — corelativ al identității; calitate de a fi diferit.

Condiție umană — modul în care omul se manifestă în raport cu natura, istoria, ființa; ceea ce condiționează existența umană; modul de ființare specific omului.

Identitate — ansamblul trăsăturilor prin care se determină ce este și cum este omul în raport cu celelalte ființe.

Ontologie — domeniu filosofic al cărui obiect este Ființa în sine; teorie despre existență în ansamblu.

Metafizică — filosofie primă

*

Cicero, Marcus Tullius (106-43 î.Hr.) — filosof, orator și om politic roman.
Heidegger, Martin (1889-1976) — filosof german, autorul lucrării *Ființă și timp* (1927).

Hume, David (1711-1776) — filosof, economist și istoric scoțian.

Socrate (c. 470-399 î.Hr.) — filosof grec, considerat părintele filosofiei occidentale.

BLAISE PASCAL
(1623–1662)

Pascal și-a manifestat din copilărie vocația științifică. Încă de la 12 ani, a formulat teorema despre suma unghiurilor unui triunghi. La 17 ani, publică un eseu de geometrie: *Eseu asupra conicelor*. A frecventat mediile academice ale vremii, unde era apreciat drept un geniu al geometriei. El considera că geometria este modelul științific pentru cunoașterea rațională a lumii. A inventat, pentru a-și ajuta tatăl la calcularea și repartizarea taxelor și impozitelor, primul calculator mecanic.

Lucrări principale:

- *Cugetări*
- *Eseu despre conice*
- *Scrisori provinciale*

Sunt mai de preț decât stelele. Deoarece eu știu că ele sunt acolo sus, în timp ce ele nu știu că eu sunt aici jos.

(William Temple)

Esența omului

De-a lungul timpului, una dintre modalitățile importante prin care a fost abordată problema ființei umane a fost aceea de a caracteriza *natura* sau *esența omului*.

Blaise Pascal, de exemplu, și-a propus să caracterizeze natura și condiția umană din perspectiva antropologiei creștine. Modernitatea analizei lui rezidă în modalitatea prin care este surprinsă „disproporția”, paradoxul existenței umane: fiind *nimic în comparație cu infinitul și tot prin comparație cu neantul*, omul este *un lucru de mijloc între nimic și tot*. El este *ceva*, o ființă cu totul aparte, a cărei natură nu se lasă ușor dezvăluită și a cărei condiție este determinată de păcatul originar. Datorită acestuia, omul a ajuns să fie prins în mod *tragic* între setea și imposibilitatea de a-L cunoaște pe Dumnezeu, între căutarea continuă a fericirii și nefericirea lui aproape iremediabilă, în condițiile unui război permanent între rațiune și pasiuni.

În ciuda unor contradicții uimitoare, care relevă natura omului sau felul său propriu de a fi, filosoful francez subliniază totuși demnitatea sau *măreția* acestuia în capacitatea de se vedea nenorocit, de a se înțelege pe sine sau, cu alte cuvinte, în cugetare. În acest fel, este determinată *identitatea* omului și specificată *diferența* dintre el și alte modalități ale existenței (*un copac nu se știe nenorocit*) și chiar față de întregul Univers.

Trei sunt orizonturile majore în care se manifestă natura paradoxală a omului. În *plan ontologic*, el este unica ființă rațională (*judcător al tuturor lucrurilor*); această unicitate nu-l sustrage însă nimicniciei, mizeriei condiției umane (*imbecil vierme de pământ*); disproporția este elocventă și în *plan gnoseologic*: chiar dacă îi este destinat ca, prin cugetare, să fie o ființă privilegiată, omul nu reușește să dobândească certitudinea; dimpotrivă, cunoașterea sa este, mai degrabă, *îngrămădire de incertitudine și de eroare*; sub aspect *moral-intențional*, este și *mărire*, și *lepădătură* a Universului; altfel spus, deși este unica ființă morală, numai el face răul intenționat.

Exprimându-i echilibrat natura, Pascal îl așază pe om în centrul lumii (*antropocentrism*), susținând deopotrivă demnitatea sau măreția lui (prin capacitatea de a se înțelege pe sine), dar și vulnerabilitatea (prin slăbiciunile și neputințele rațiunii sale, și asta în plin secol raționalist).

Fondator al raționalismului clasic, în contextul disputei cu empirismul și din perspectiva idealului clasic al certitudinii în cunoaștere, **René Descartes**, prin formula „*gândesc, deci exist*”, consacră și el cugetarea drept esență umană. Consecința acestui demers raționalist este reafirmarea *dualismului* corp-suflet, gândit de către Descartes ca particularizare a unui dualism ontologic universal, între *res extensa* (substanța întinsă) și *res cogitans* (substanța cugetătoare). Pentru el, dificultatea majoră este aceea de a demonstra că, deși cele două substanțe sunt atât de deosebite încât pot exista una fără cealaltă, „alcătuiesc un singur lucru împreună”. Chiar dacă relativ la existența umană concretă corpul și sufletul sunt *indisociabile*, în cele din urmă, sufletul reprezintă natura primară și nemuritoare a omului (vezi comparația cu relația corabie-corăbier).

■ OMUL ESTE FIINȚĂ CONTRADICTORIE

Ce himeră este deci omul? Ce noutate, ce monstru, ce haos, ce îngrămădire de contradicții? Judecător al tuturor lucrurilor, imbecil vierme de pământ; depozitar al adevărului, îngrămădire de incertitudine și de eroare; mărire și lepădătură a universului. (...) Omul este așa de mare, încât măreția lui reiese și din aceea că se știe nenorocit. Un copac nu se știe nenorocit. (...) Este adevărat că să te vezi nenorocit înseamnă să fii cu adevărat. (...) Măreția omului apare în însăși pofta simțurilor și e, de fapt, tocmai arta de a face din aceasta o lege și un tablou al carității. Iată adevărata noastră stare: rătăcim într-un mediu vast, plutind (...) lipsiți de orice siguranță. Omul să se aprecieze la justa sa valoare, să se iubească deoarece are o natură deschisă spre bine; dar să nu-și iubească scăderile care se află în ea; aceasta e capacitatea lui de a cunoaște adevărul și de a fi fericit; dar nu are adevărul stabil sau satisfăcător. (...) Omul nu este decât o trestie, cea mai slabă din natură; dar este o trestie cugetătoare.

(Blaise Pascal, *Cugetări*)

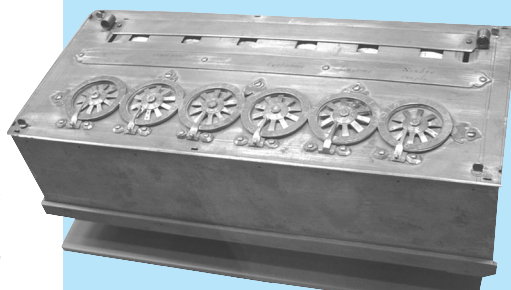
■ OMUL ESTE LUCRU CE CUGETĂ

Dar ce sunt, prin urmare? Un lucru care gândește. Ce este acesta? Unul care se îndoiește, care înțelege, care concepe, care afirmă, care neagă, care vrea și nu vrea, care imaginează și care simte. (...) Prin urmare, din simplul fapt că știu de existența mea și totodată observ că nimic altceva nu aparține firii sau esenței mele, în afară de faptul că sunt ființă cugetătoare, închei pe drept că esența mea constă în aceea doar că sunt ființă cugetătoare. Și cu toate că (...) am un corp care mi-e foarte strâns legat fiindcă totuși, pe de o parte, am o idee distinctă și clară a mea însumi ca ființă cugetătoare doar, neîntinsă, iar pe de altă parte, o idee distinctă a corpului ca lucru întins doar, necugetător, e sigur că sunt deosebit cu adevărat de corpul meu și că pot exista fără el. (...) Natura ne arată prin aceste simțiri de durere, foame, sete ș.a.m.d. că eu nu sunt doar de față prin raport cu corpul meu, precum e corăbierul pe corabie, ci sunt legat în chip cât se poate de strâns și ca și cum am fi confunđați, astfel încât eu alcătuiesc un singur lucru împreună cu el. Căci altminteri, atunci când trupul e vătămat, eu, care nu sunt decât ființă cugetătoare, n-aș simți durere, ci aș percepe acea vătămare doar prin intelect, după cum corăbierul își dă seama pe calea văzului dacă ceva e rupt în corabie; iar atunci când corpul are nevoie de hrană și băutură, aș înțelege tocmai aceasta în chip lămurit și n-aș avea simțurile tulburi de foame și sete.

(René Descartes, *Meditații metafizice*)

Aplicații

1. Evidențiază problema filosofică abordată în unul dintre textele de mai sus și selectează conceptele utilizate.
2. Relevă sensurile filosofice ale următorilor termeni la Blaise Pascal: *om*, *măreția omului*, *a te ști nenorocit*, *a fi cu adevărat*, *natură deschisă spre bine*, *trestie cugetătoare*.
3. Analizează comparativ modul în care cei doi gânditori identifică esența omului.
4. Comentează, din perspectiva celor două concepții, maxima următoare: „Măreția omului nu se exercită în măreție, ci în mediocritate” (Michel de Montaigne).
5. Analizează structura argumentativă a următorului punct de vedere, indicând premisele și consecințele sale: „Căutăm adevărul, dar nu găsim decât incertitudine. (...) Suntem incapabili de a nu dori adevărul și fericirea: însă nu suntem capabili nici de certitudine, nici de fericire” (Blaise Pascal).

Pascaline, primul calculator mecanic, a fost inventat de Blaise Pascal

Încă din copilărie am studiat literele; și, pentru că mi se spunea că prin intermediul lor pot dobândi o cunoaștere clară și certă a tot ce este util în viață, am fost stăpânit de dorința de a învăța. De asemenea, lectura cărților bune este ca o conversație cu oamenii cultivați ai secolelor trecute care au scris aceste cărți (...) Îmi plăcea mai ales matematica pentru certitudinea și evidența raționamentelor ei, dar nu remarcasem încă adevărata lor întrebuințare. Am avut totdeauna marea dorință de a învăța să deosebesc adevărul de fals, pentru a vedea clar în acțiunile mele și a pași sigur în viață.

(René Descartes)

Dicționar

Empirism — concepție filosofică pentru care experiența sensibilă este fundamentul, sursa ultimă a cunoașterii.

Raționalism — concepție filosofică pentru care rațiunea este fundamentul, sursa ultimă a cunoașterii.

*

Montaigne, Michel de (1533-1592) — moralist francez.

Temple, William (1881-1944) — arhiepiscop de Canterbury; a introdus termenul *welfare state* (statul bunăstării).

Viktor Vasnețov (1848-1926),
Plecarea de acasă

Fiecare persoană deține în sine unitatea prin relația sa cu ceilalți, nu mai puțin prin relația cu sine însăși.

(Sf. Ioan Damaschinul)

Persoana este ceea ce oferă demnitatea omului. Numai persoana posedă demnitate umană și ea constă în eliberarea de sclavie, de concepția servilă a vieții religioase și a raporturilor între om și Dumnezeu.

Persoana se definește, înainte de toate, prin raporturile sale cu Dumnezeu și din aceste raporturi intime își extrage forța care îi permite să adopte o atitudine liberă față de lume și de om.

(Nicolai Berdiaev)

Omul este o persoană, nu un lucru

În general, gânditorii care au abordat problema naturii umane și, mai ales, aceia care au înțeles-o ca problemă a definirii sau a identificării acelor trăsături prin care se poate indica ce este și prin ce se diferențiază omul de alte entități au resimțit dificultatea problemei și faptul că întotdeauna rămâne ceva nedefinit: ființa umană nu se lasă atât de ușor prinsă în limitele unei definiții; ea rămâne mereu ascunsă, oarecum dincolo de ceea ce se vede, dincolo de diferitele sale modalități de ființare. Cu alte cuvinte, omul *nu are și nu poate avea* felul de a fi al unui lucru, al unui obiect: el este *persoană*. Ceea ce se vede nu reprezintă decât o mască. În spatele acesteia se află ființa autentică a omului.

Este destul de probabil că niciodată nu vom putea ajunge la o înțelegere sau cunoaștere deplină a ceea ce suntem. Analogia om-actor (mască teatrală, rol) poate sugera însă mai mult de atât, și anume că toate acțiunile noastre sunt de fapt roluri, pe care le interpretăm mai bine sau mai puțin bine.

Conceptul modern de *persoană* s-a îndepărtat foarte mult însă de semnificația lui originară. Treptat, s-au adăugat și sedimentat note precum: raționalitatea, unitatea, unicitatea, identitatea, moralitatea, demnitatea, măreția, intersubiectivitatea, libertatea (autodeterminarea) etc.

Cu alte cuvinte, în diverse contexte, prin ideea că omul este *persoană*, se subliniază că el este singura ființă care: a) se poate înțelege pe sine și condiția sa; b) se poate raporta individual — prin rațiune, afectivitate, voință — la Dumnezeu; c) are o identitate morală de-a lungul timpului, în ciuda schimbărilor și a diversității acțiunilor sale; d) relaționează cu *Celălalt* (cu lumea, cu ceilalți sau cu Dumnezeu); e) este, în ultimă instanță, nedefinibilă, întrucât transcende până și dihotomia tradițională dintre trup și suflet ș.a.m.d.

Dezvoltată în filosofia bizantină și, în general, în Evul Mediu în contextul teologic al asemănării cu Dumnezeu și al relației interpersonale dintre om și Dumnezeu, categoria persoanei devine, în epoca modernă, mai ales prin **Immanuel Kant**, o categorie morală. Pentru el, persoana are o valoare absolută și există ca scop în sine. Una dintre formulările imperativului categoric (vezi și capitolul *Morală*) subliniază respectul absolut al omului ca persoană: „Acționează astfel ca să folosești umanitatea atât în persoana ta, cât și în persoana oricui altuia totdeauna în același timp ca scop, iar niciodată numai ca mijloc”.

Pe de altă parte, înțelegerea omului ca persoană este considerată esențială pentru numeroși teoreticieni ai drepturilor omului: întrucât este persoană, deci are valoare și demnitate prin el însuși, omul este subiect al unor drepturi inalienabile.

Abordările recente din *etica aplicată* privind eutanasia, statutul embrionului uman, clonarea etc. arată că o afirmație de genul „orice om este persoană” nu este nici pe departe sustrasă criticii. De aceea, devin relevante întrebări precum: *Când și, mai ales, cum devine cineva persoană (admițând că nu este astfel prin naștere)? Un asemenea rezultat este*

determinat de o evoluție naturală, de educație sau de intervenția divină? Putem identifica criterii clare, care să ne permită să distingem între persoane și alte genuri de ființe?

■ DIFERENȚA DINTRE LUCRU ȘI PERSOANĂ

Dar să admitem că ar exista ceva, a cărui existență prin ea însăși să aibă o valoare absolută și care ca scop în sine să poată deveni baza anumitor legi, atunci în el și numai în el ar putea să rezide principiul unui imperativ categoric posibil, adică al unei legi practice.

Acum eu spun: omul și, în genere, orice ființă rațională există ca scop în sine, nu numai ca mijloc, de care o voință sau alta să se folosească după bunul ei plac, ci în toate acțiunile lui, atât în cele care-l privesc pe el însuși, cât și în cele care au în vedere alte ființe raționale, omul trebuie considerat totdeauna în același timp ca scop. Toate obiectele înclinațiilor nu au decât o valoare condiționată; căci dacă n-ar fi înclinațiile și trebuințele întemeiate pe ele, obiectul lor ar fi fără valoare. Dar înclinațiile însele ca izvoare ale trebuinței au atât de puțin o valoare absolută pentru a le dori în ele însele, încât dorința generală a oricărei ființe raționale trebuie să fie mai curând aceea de a se elibera cu totul de ele. (...) Ființele a căror existență nu este întemeiată pe voința noastră, ci pe natură au, totuși, dacă sunt ființe fără rațiune, numai o valoare relativă, ca mijloc, și de aceea se numesc lucruri, pe când ființele raționale se numesc persoane, fiindcă natura lor le distinge deja ca scopuri în sine, ca ceva adică ce nu este îngăduit să fie folosit numai ca mijloc, prin urmare, îngrădește orice bun plac (și este obiect de respect). Aceste ființe raționale nu sunt deci numai scopuri subiective, a căror existență are o valoare pentru noi ca efect al acțiunii noastre, ci sunt scopuri obiective, adică lucruri a căror existență în ea însăși este un scop, căruia nu i se poate substitui nici un alt scop, pentru care el ar trebui să servească numai ca mijloc, fiindcă fără acesta nu s-ar putea găsi nicăieri nimic de valoare absolută.

(Immanuel Kant, *Bazele metafizicii moravurilor*)

Umanismul nu e un păcat prin el însuși; este unul doar prin trufie. Ce înseamnă eu în fața maselor? Ce înseamnă eu în fața istoriei? Ce, în fața Cosmosului? Nu înseamnă nimic ne-greșit.

(Constantin Noica)

Dicționar

Persoană — în sens curent, noțiune care desemnează omul ca subiect conștient și rațional, capabil să distingă binele de rău, să aleagă și să acționeze responsabil; în sens teologic, trimite la ideea că omul este o realitate irepetabilă, singulară, ireducibilă la altceva, capabilă de dialog cu persoana divină.

*

Berdiaev, Nikolai (1874-1948) — filosof și scriitor religios rus.

Boethius, Anicius (c. 480-525) — filosof creștin, unul dintre primii doctori ai Bisericii.

Sf. Ioan Damaschinul (c. 675-749) — teolog, considerat ultimul Părinte al Bisericii (în ordine cronologică).

Epictet (55-135) — filosof grec stoic.

Sf. Vasile cel Mare (330-379) — unul dintre cei patru doctori răsăriteni ai Bisericii.

Aplicații

1. Evidențiază problema filosofică abordată în textul de mai sus și selectează conceptele utilizate.
2. Care este semnificația filosofică a afirmației că omul, ca persoană, este obiect de respect?
3. Analizează structura argumentativă a următorului punct de vedere, indicând premisele și consecințele sale: „Dacă așa fi o privighetoare, m-aș comporta ca o privighetoare, dacă așa fi o lebădă, ca o lebădă. Dar sunt o ființă rațională și, prin urmare, trebuie să cânt un imn zeului” (Epictet).
4. Compară conceptul persoanei ca „substanță individuală de natură rațională” (Boethius) cu cel kantian.
5. Crezi că în înțelegerea omului ca persoană primează nașterea sau educația? Apelează la propria experiență pentru a elabora un răspuns argumentat la această întrebare.
6. Teologia subliniază, între altele, că persoana reprezintă individualitatea deschisă spre comuniune, o existență rațională și liberă, singura ființă care, cum spune Sfântul Vasile cel Mare, a primit porunca să devină Dumnezeu. Analizează comparativ această perspectivă cu cea filosofică.

Prima pagină a lucrării lui Thomas Hobbes *Leviathan* (ediția întâi)

Societatea poate fi comparată cu o mașinărie enormă, ținută în funcțiune prin participarea a nenumărate persoane (...). Individul este un instrument al societății, nu organul care participă conștient la crearea ei.

(Wilhelm Dilthey)

Fiindcă starea (naturală) a omului este o stare de război a fiecărui om contra fiecărui om, în care fiecare este condus de rațiunea proprie și nu există nimic de care să nu se folosească din ce-i este de ajutor pentru conservarea vieții sale contra inamicilor, urmează că într-o asemenea stare fiecare om are drept la orice, chiar și la viața celui alt.

(Thomas Hobbes)

Om — ființă socială

Gândirea filosofică despre om nu poate ignora dimensiunea sa socială. Problematizările privind atributul sociabilității au conturat două tipuri de explicație: teoria *naturalistă* — care, prin Aristotel, susținea că instinctul pentru comunitate este înscris în însăși natura omului — și teoria *contractualistă* — care susține că sociabilitatea este dobândită ca urmare a acceptării tacite între oameni a unui pact social.

Concepția aristotelică despre om, concentrată în expresia *zoon politikon*, exprimă modelul teoretic prin care filosofia antică explică natura umană. Instinctul pentru comunitate, dar și expresia acestuia, *polisul* (cetatea, statul), sunt manifestările stării naturale a omului, nicidecum ale uneia artificiale, așa cum apreciau sofiștii.

Situarea în afara spațiului său existențial, cel al comunității cu semenii, ca și cum și-ar fi suficient lui însuși, înseamnă nu numai „căderea” omului din nivelul său ontologic, dar și anularea modalității sale de ființare: *sociabilitatea*. Astfel, el încalcă atât ordinea naturii, care nu creează nimic fără scop, cât și ordinea cetății, supusă deopotrivă cauzalității naturale și sociale.

Viziunea aristotelică despre om ca specie este întregită de aceea care îl vizează pe om ca individualitate în comunitate; aceasta din urmă nu poate fi mai bună sau mai rea decât oamenii care o alcătuiesc. Pe de altă parte, existența comunității nu este suficientă dacă nu este ordonată prin comportamentul rațional-moral al oamenilor.

În schimb, modernii, prin **Thomas Hobbes**, **John Locke** și **Jean-Jacques Rousseau**, considerau că existența omului ca ființă socială este condiționată de existența contractului social; acesta reprezintă mediul propice și determinant al manifestării sociabilității. Așadar, în timp ce pentru antici, comunitatea precede (evident logic și nu cronologic) individul social, pentru moderni raportul este invers: acesta creează comunitatea, societatea. Totodată, dacă, în viziunea lui Thomas Hobbes, starea naturală, anterioară celei sociale, este permanent conflictuală (*bellum omnium contra omnes*), omul fiind lup pentru om (*homo homini lupus*), ceea ce face cu atât mai necesar contractul social, pentru Jean-Jacques Rousseau, abandonarea stării naturale este un regres pentru om; aceasta pentru că omul, obligat să renunțe la starea edenică a libertății naturale, va fi constrâns să accepte, chiar dacă sub autoritatea legilor sociale, toate consecințele acestui pact mutual, corupția fiind doar una dintre acestea.

■ OMUL ESTE FIINȚĂ SOCIALĂ

Din toate acestea se vede că statul este o instituție naturală și că omul este din natură o ființă socială, pe când antisocialul din natură, nu din împrejurări ocazionale, este ori supraom ori fiară. (...) Totodată este clar de ce omul este o ființă mai socială decât orice albină și orice ființă gregară; căci natura nu creează nimic fără scop. Însă grai are numai omul dintre toate vietățile. Vocea (nearticulată) este doar semnul plăcerii și al durerii și există și la celelalte vietăți, căci natura lor se ridică numai până acolo, să aibă simțirea plăcerii și durerii și să o

comunică unele altora, pe când limba servește a exprima ce este folositor și ce este vătămător, precum și ce este drept și nedrept. Și această însușire este caracteristică omului, spre deosebire de toate vietățile, așa că singur el are simțirea binelui și răului, a dreptului și nedreptului și a tuturor celorlalte stări morale. Comunitatea unor asemenea ființe cu asemenea însușiri creează familia și statul. (...) Așadar, este clar că statul este din natură anterior individului, căci întrucât individul nu-și este suficient, el este față de stat ca mădularele unui corp față de acesta, iar, pe de altă parte, dacă nu poate ori nu are trebuință să se întovărășească în societate, din cauza suficienței sale, atunci nu este membru al statului, ci este ori fiară, ori zeu.

(Aristotel, *Politica*)

■ OMUL NATURAL, OMUL SOCIAL

Ce experiențe ar fi necesare pentru a reuși să cunoaștem omul natural și care sunt mijloacele pentru a face aceste experiențe în sânul societății? (...) sufletul omenesc modificat în sânul societății datorită unor cauze ce se repetau mereu, datorită unei mulțimi de cunoștințe câștigate și de erori, datorită schimbărilor intervenite în constituția corpului și tulburărilor continue provocate de pasiuni, și-a schimbat înfățișarea în așa măsură încât a devenit aproape de nerecunoscut (...) Dar atât timp cât nu cunoaștem defel omul natural, în zadar vrem să determinăm legea pe care a primit-o sau cea care se potrivește cel mai bine constituției lui. Tot ce putem vedea limpede în legătură cu această lege este că, pentru a fi lege, ea îl obligă să i se poată supune în mod conștient; apoi, pentru ca această lege să fie naturală, mai trebuie să vorbească nemijlocit prin glasul naturii. Lăsând deci deoparte toate cărțile științifice care nu ne învață decât să vedem așa cum s-au făcut ei înșiși și cugetând asupra primelor și celor mai simple activități ale sufletului omenesc, cred că disting două principii anterioare rațiunii: unul care ne face să fim puternic interesați de bunăstarea și conservarea noastră și altul care ne inspiră o repulsie naturală în fața pieirii și suferinței oricărei ființe simțitoare și în primul rând a semenilor noștri. Din unirea și îmbinarea pe care spiritul nostru este în stare s-o realizeze cu aceste două principii, fără a fi necesar să fie introdus aici și principiul sociabilității, ni se pare că decurg toate regulile dreptului natural; reguli pe care rațiunea este apoi silită să le stabilească pe alte baze atunci când, prin dezvoltarea sa treptată, ea a reușit să înăbușe natura.

(Jean-Jacques Rousseau, *Discurs asupra inegalității dintre oameni*)

Aplicații

1. Evidențiază problema filosofică abordată în unul dintre textele de mai sus și selectează conceptele utilizate.
2. Precizează cele trei niveluri de existență și cele două modalități de ființare, așa cum le articulează Aristotel.
3. Dacă, așa cum afirmă Aristotel, binele, care este scopul întregii naturi, este și binele cetății, atunci în ce mod socialitatea este o condiție a realizării acestui bine? Argumentează, referindu-te și la comunitatea din care faci parte.
4. Cum comentezi că, în mentalitatea grecilor antici, barbarii (cei din afara cetății), erau socotiți ca fiind inferiori? Ce semnificație capătă, în mentalitatea noastră, ideea de cetate?
5. Este condiția naturală a omului, așa cum o imaginează J.-J. Rousseau, necesară pentru a ști dacă omul s-a născut om sau a devenit om?

Vroîți a afla o scurtă istorie a aproape întregii noastre mizerii? Iat-o: a existat un om natural, în interiorul căruia s-a introdus un om artificial. De aici a izbucnit între cei doi un război civil și acesta ține până la moarte.

(Denis Diderot)

Cine are prea mulți prieteni, nu are niciunul!

(Aristotel)

Dicționar

Gregarism — spirit de turmă; instinct gregar — instinct care îi determină pe unii oameni să se supună orbește, să-și piardă individualitatea.

Socialitate — calitatea naturală de a aparține comunității umane, faptul că omul este *ființă socială*.

Sociabilitate — aptitudinea de a fi social; predispoziția de a institui relații sociale.

Teorie naturalistă — în sens larg, teorie care privilegiază existența și elementele ce aparțin realității naturale.

Teorie contractualistă — în filosofia politică, teorie care explică apariția și legitimitatea puterii politice (a statului) prin apel la contractul social, adică la un presupus pact originar.

*

Denis Diderot (1713-1784) — filosof, scriitor, eseist francez, care a inițiat proiectul (nefinalizat) al *Enciclopediei*, concepută ca dicționar de știință, artă și meserii.

Lucrări: *Cugetări filosofice*, *Enciclopedia*, *Nepotul lui Rameau*.

Dilthey, Wilhelm (1833-1911) — filosof, psiholog și sociolog german.

Hobbes, Thomas (1588-1679) — filosof englez.

Hermes
(sculptură din epoca elenistică)

Activitate de grup

• Ai hotărât să te expatriezi (într-o țară pe care ai ales-o). Vorbești despre acest lucru cu prietenii. Unii îți vor spune următoarele:

1. Pentru oamenii din acea țară vei rămâne mereu un străin.

2. Vei pierde o parte din tine însuși.

3. Nu le vei înțelege umorul și glumele; îți vei pierde plăcerea de a râde.

Soluțiile propuse vor urmări scenariul:

- se formează un grup de 6-8 persoane;
- profesorul prezintă tema;
- în cadrul grupului se aduc argumente și contraargumente;
- se analizează soluțiile;
- acestea se supun dezbaterii întregii clase.

Identitate și alteritate

Primele abordări ale ființei umane s-au raportat la acele trăsături care puteau fi considerate esențiale întrucât, pe de o parte, acea entitate care nu le-ar avea nu ar reprezenta o ființă umană, iar, pe de altă parte, aceeași entitate, prin ele, și-ar dezvălui identitatea, felul propriu de a fi sau *natura* și s-ar diferenția în mod categoric de alte genuri de ființare. De exemplu, *raționalitatea* a fost gândită ca un atribut esențial al omului, definitoriu pentru orice om. Un asemenea atribut ar specifica în mod direct *ce este omul* (ființă rațională) și indirect care sunt entitățile care nu sunt astfel (ființele neraționale).

Chiar dacă o asemenea abordare trimite implicit la *altceva*, la *altul*, în filosofia tradițională alteritatea a fost, de regulă, o problemă secundară, o ipostază analizată în context ontologic-metafizic, în contextul discursului despre existență, în genere. În înțelesul ei de *diferit*, de opus al identității (*ceea-ce-este*), alteritatea definește o proprietate relațională, stabilită între două realități: între *ceva*, *identitatea*, și *altceva*, *alteritatea*. În sens metafizic, **Platon** consideră că alteritatea nu exprimă negația absolută a Ființei, ci opusul său, este altceva, ca o anumită neființă, cum ar fi, de pildă, în raport cu ființa umană, fagul, pădurea, albina etc. Ființa, identitatea, rezumă întreaga realitate și semnifică, în limbaj platonician, *ceea-ce-este*; alteritatea este accidentalitatea, neființa. Ființa, identică cu ea însăși, are atribute specifice: este eternă și nesupusă schimbării; în schimb, alteritatea este mișcare, transformare, devenire. **Constantin Noica** preciza că alteritatea platoniciană reprezintă, de fapt, „complementara unei realități date”, tot ce nu este ea, mai precis un „tip” de neființă logic dedusă, care însă ar fi mai puțin semnificativă din punct de vedere ontologic.

În cartea a V-a a *Metafizicii*, **Aristotel** arată că prin *calitatea de a fi diferit* trebuie să înțelegem *diversitatea*, care există între entitățile ce aparțin aceluiași gen.

Și filosofia modernă teoretizează alteritatea în același sens abstract, dar, de această dată, ca „altceva” față de subiectul cunoscător.

Filosofia contemporană, mai precis cea postbelică, regândește alteritatea în contextul problematizărilor despre om. Alteritatea exprimă relația cu celălalt și devine paradigma comunicării cu celălalt în două sensuri: Eu-Tu și Eu-Eu. În ambele situații, este vorba deopotrivă despre comunicarea cu sine și cu Celălalt. În primul caz, este vizată cunoașterea de sine prin intermediul celuiilalt. În al doilea caz, este vizată cunoașterea de sine prin înțelegerea sinelui (Eul ca și cum ar fi Altul). În această din urmă ipostază, alteritatea devine reper al autocunoașterii. Astfel, Celălalt nu mai are doar dimensiunea alterității, ci și pe aceea a identității; este un raport cu sine însuși, care este deopotrivă altul și același.

Filosofii contemporani subliniază că prezența Celuilalt este condiție esențială pentru existența și manifestarea conștiinței de sine. Sesizarea propriei subiectivități este posibilă doar prin prezența Celuilalt, iar lumea omului este una a intersubiectivității. Totodată, Celălalt exprimă cenzura morală, căci obligă conștiința să reflecteze, să valorizeze nu numai lumea

din jur, ci și propriile gesturi, acte, scopuri, motivații etc. Ca „loc” în care se naște conștiința, Celălalt obligă omul să renunțe la libertatea neutrală, indiferentă, pentru a se plasa în cea conștientă, morală. În acest sens, rușinea (ca și emoția sau frica, de pildă) este modul prin care omul se situează responsabil, dar deplin liber în lume.

■ ALTERITATEA ESTE CEVA DIFERIT

STRĂINUL: Acum însă este vădit că, orice ar fi alteritatea, îi revine în chip necesar să fie însăși față de ceva diferit. (...) Căci fiecare este alta decât celelalte, nu prin natura ei, ci prin participarea la ideea de alteritate. (...) În chip necesar deci, neființa revine mișcării, ca și tuturor genurilor. Căci, potrivit tuturor, natura alterității, făcând pe fiecare altul decât ființa lucrurilor, aduce neființa. Și, într-adevăr, pe toate, potrivit cu cele spuse, le vom putea numi pe drept ca nefiind, dar deopotrivă, de vreme ce participă la ființa lucrurilor, ca fiind și ca realități. (...) Ori de câte ori vorbim despre ceea ce nu este, pare-se nu rostim ceva contrar ființei lucrurilor, ci doar diferit de ea. (...) Așadar, nu vom fi de acord să spunem că negația înseamnă contrariul, ci doar că „ne” ori „nu” indică un lucru din cele diferite, când sunt puse înaintea numelor respective. Căci dovedind cum că există o anumită natură a alterității și că ea este distribuită asupra tuturor realităților unele față de altele, am cutezat să spunem, cu privire la partea opusă față de fiecare lucru existent, cum că ea, ca atare, este cu adevărat ceea ce nu este.

(Platon, Sofistul)

■ EXPERIENȚA RUȘINII

Mi-e rușine de ce sunt. Prin rușine înțeleg o relație intimă a eului cu eul: am descoperit în rușine un aspect al ființei mele. (...) Rușinea este, la origine, un fenomen de reflecție (...) rușinea, în structura sa primă și originară, este rușinea față de cineva sau în fața cuiva. Când fac un gest, stângaci sau vulgar, acest gest pornește din mine, nu-l judec, nici nu-l condamn, îl trăiesc pur și simplu, îl îndeplinesc în cheia lui „pentru sine”. Dar deodată ridic capul: cineva era acolo și m-a văzut. Îmi dau seama de vulgaritatea gestului meu și mi se face rușine. (...) Celălalt este mediatorul indispensabil între mine și mine însumi. Și, prin însăși apariția celuilalt, devin capabil să avansez o judecată asupra mea ca asupra unui obiect, căci eu apar celuilalt ca obiect. (...) Prin natura ei, rușinea este recunoaștere. Eu recunosc că sunt așa cum mă vede celălalt.

(Jean-Paul Sartre, Ființa și Neantul)

Aplicații

1. Evidențiază problema filosofică abordată în unul dintre textele de mai sus și selectează conceptele utilizate.
2. Comentează afirmația: alteritatea este distribuită asupra tuturor realităților unele față de altele.
3. Care este semnificația afirmației lui Sartre: „Celălalt este mediatorul indispensabil între mine și mine însumi”?
4. Analizează structura argumentativă a următorului punct de vedere, indicând premisele și consecințele sale: „În viața maselor, rolul determinant este jucat de contagiune și imitație. Eu ies din starea mea de solitudine, dar prin pierderea de sine” (Nikolai Berdiaev).

JEAN-PAUL SARTRE

(1905–1980)

Este unul dintre cei mai cunoscuți filosofi și scriitori francezi, reprezentant al existențialismului ateu. În numele libertății sale, în 1964, Sartre refuză Premiul Nobel pentru literatură, afirmând: „Un scriitor trebuie să refuze să se lase transformat în instituție, chiar dacă acest lucru are loc sub formulele cele mai onorabile, cum este cazul acum”.

Lucrări principale:

- filosofice: *Adevăr și existență*, *Critica rațiunii dialectice*, *Existențialismul este un umanism*, *Ființa și neantul*
- romane: *Greața*, *Zidul*
- teatru: *Muștele*, *Uși închise*, *Prizonierii din Altona*.

„Tu nu vei ucide!” este prima vorbă a feței sau este un ordin. Există, în apariția feței, un comandament ca și cum mi-ar vorbi un maestru. Totuși, în același timp, fața celuilalt este dezgolită. Este sărmanul pentru care eu pot totul și căruia îi datorez totul.

(Emmanuel Lévinas)

Dicționar

Lévinas, Emmanuel (n. 1905) — filosof francez.

LUCIAN BLAGA
(1897–1964)

A fost filosof, scriitor, profesor universitar, diplomat, personalitate majoră a culturii române interbelice. În 1937, a devenit membru titular al Academiei Române; cu această ocazie, a ținut un discurs de recepție, intitulat *Elogiul satului românesc*. După Dictatul de la Viena, s-a refugiat la Sibiu, însoțind Universitatea din Cluj. A avut un rol major în formarea tinerilor care făceau parte din „Cercul literar de la Sibiu”.

Lucrări filosofice:

- *Filosofia stilului*
- *Trilogia cunoașterii*
- *Trilogia culturii*
- *Trilogia valorilor*
- *Ființa istorică*
- *Despre conștiința filosofică.*

A văzut lumea, a străvăzut lumea și ne-a dat miracolul acesta care este sistemul său filosofic. Putem spune liniștiți astăzi că secolul al XIX-lea culminează prin Eminescu, secolul al XX-lea prin Lucian Blaga.

(Constantin Noica)

* OMUL – FIINȚĂ CULTURALĂ

Modul de existență specific uman și destinul creator al omului

Dacă abordările tradiționale s-au raportat îndeosebi la *natura umană* în genere sau la om ca *ființă socială*, filosofia culturii vizează în special omul ca *ființă culturală* — ca entitate care se definește în și prin cultură.

În viziunea lui **Lucian Blaga**, cultura are, în primul rând, o semnificație metafizică, fiind înțeleasă cu referire la mistere sau la profunzimile existenței, respectiv la *Marele Anonim*.

La rândul lui, prin raportare la orizontul misterului și la condiția lui de ființă culturală, omul se definește printr-un mod de ființare care îi aparține exclusiv: *existența întru mister și pentru revelare*. Nefiind doar ființă biologică, asemenea animalului, căruia îi este proprie *existența întru imediat și pentru securitate*, omul este definit atât prin nevoia de a depăși imediatul, cât și prin destinul lui creator.

Respingând ideea că aceste manifestări ar putea fi privite ca fiind „un simplu fenomen psihologic”, Blaga consideră că *saltul ontologic* de la animalitate la umanitate a fixat definitiv omul în orizontul misterului și al revelației.

Ca subiect creator, omul se plasează în mod explicit în orizontul misterului, iar *revelarea* acestuia devine una dintre acțiunile lui definitorii. Imediatul și conservarea speciei sunt depășite prin raportarea la mister și prin actele creatoare, care nu sunt cunoaștere sau dezvăluire deplină a acestuia. Fără a se raporta însă la ceea ce depășește experiența, la ceea ce este dincolo de lumea lui, omul nu se poate împlini; mai mult, și-ar nega astfel destinul, natura proprie.

Definitorii pentru el devin astfel *destinul creator* și plâsmuirile creatoare, care nu sunt altceva decât „emisiunea complementară” a actului creator. Cu alte cuvinte, cum spune filosoful român, omenescul din om se manifestă odată ce „omul biologic s-a lansat în orizontul misterului și al unor virtuale revelații”. El distinge mutația *ontologică* de cea *biologică*, proprie și diferitelor specii de organisme; prin această caracteristică esențială, omul este singurul *subiect creator* în cosmos.

Modul eminent uman de a fi este „condiția generală și necesară”, realizată printr-un salt ontologic, care radicalizează distanța dintre animal și om. Acesta din urmă se raportează deopotrivă la *imediat* și la *mister*. Creația va prevala însă asupra grijii pentru propria securitate, nu numai prin faptul că ființa umană nu se poate împlini fără a lua o atitudine față de transcendență, de ceea ce este dincolo de imediat, de lumea concretă, dar mai ales prin aceea că, uneori, individul, „capturat” de destinul lui creator, va lăsa deoparte propria viață, individuală, concretă, pentru viața spiritului.

Cele două determinări, *misterul* și *revelarea*, nu au conotație religioasă, ci filosofică. Destinul său creator îl pune pe om față în față cu misterul și îi cere imperativ să ia atitudine față de acesta. Nu este vorba de o simplă

atitudine teoretică ori de o cunoaștere sau dezvăluire a misterului, ci mai degrabă de un act creator, de o „plăsmuire”, de o construcție a unei lumi în care subiectul devine și el un creator. Dacă nu al lumii, în genere, cel puțin al lumii sale. Dar astfel lumea însăși va fi *culturală*.

■ SEMNIFICAȚIA METAFIZICĂ A CULTURII

A exista ca om înseamnă din capul locului a găsi o distanță față de imediat, prin situarea în mister. Imediatul nu există pentru om decât spre a fi depășit. (...) Dar situarea în mister, prin care se declară incendiul uman în lume, cere o completare; situației îi corespunde un destin înzestrat cu un permanent apetit: nevoia de a încerca revelarea misterului. Prin încercările sale revelatorii, omul devine însă creator, și anume creator de cultură în genere. Facem o deducție a condițiilor culturii, adâncind înseși dimensiunile existențiale ale omului. Cultura, în această perspectivă, nu este un lux, pe care și-l permite omul ca podoabă, care poate să fie sau nu; cultura rezultă ca o emisiune complementară din specificitatea existenței umane ca atare, care este existența în mister și pentru revelare. (...) Cultura ține deci mai strâns de definiția omului, decât conformația sa fizică sau cel puțin tot așa de strâns. (...) Cultura n-o privim aici neapărat în înțeles umanist, ca mijloc de atenuare a animalității, sau ca reacțiune împotriva animalității ca atare. (...) Ea e împlinirea omului. (...)

Fără o schimbare a modului, planului, orizontului existențial, cultura nu s-ar fi ivit niciodată, oricât geniu ar fi tresărit sub țeasta umană. În fundamentarea culturii nu se poate evita acest motiv ontologic, de deștelenire inițială a câmpului existențial. Existența în mister și pentru revelare se găsește, ca miez implicat, în orice creațiune de cultură, cum faimosul cogito mocnește în orice judecată a cunoașterii umane. (...) „Omul” a fost produs printr-o mutațiune biologică numai cât privește conformația sa de specie vitală; cât privește modul său de a exista (în orizontul misterului și pentru revelare), omul s-a declarat, datorită unei mutațiuni ontologice, singular în Univers. (...) Omul tinde să-și reveleze sieși misterul. Lucru posibil pe două căi: prin acte de cunoaștere sau prin acte plăsmuitoare. Revelarea prin plăsmuiri duce în genere la creație de cultură. Repetăm, cultura e trupul și expresia unui anume mod de existență a omului. Pentru a fi creator de cultură, omul nu trebuie să fie decât om, adică o ființă care trage consecințele existenței sale specifice.

(Lucian Blaga, *Geneza metaforei și sensul culturii*)

Aplicații

1. Evidențiază problema filosofică abordată în textul de mai sus și selectează conceptele utilizate.
2. Care sunt condițiile culturii și în ce mod influențează acestea comportamentul uman?
3. Analizează structura argumentativă a următorului punct de vedere, indicând premisele și consecințele sale: „Creația are pârjolul ei. Meșterul Manole și-a zidit soția sub pietre și var pentru ca să înalțe biserica” (Lucian Blaga). Identifică și alte referințe la actul creației în câteva opere literare studiate și analizează-le comparativ cu aceasta.
4. Reconstruiește demersul lui Lucian Blaga privind semnificația culturii, pornind de la următorii termeni: *imediat, existență întru mister și pentru revelare, act de cunoaștere și act plăsmuitor*.

Animalul

- El există exclusiv întru imediat și pentru securitate.
- El cunoaște, în felul său, lumea concretă.
- Animalului i se pot atribui anumite categorii cognitive în sens funcțional.
- Animalul poate fi producător de civilizație, dar astilistică, stereotipă și atemporală.

Omul

- Omul nu există exclusiv întru imediat și securitate, ci și în orizontul misterului și pentru revelare.
- Omul e înzestrat cu un destin creator de cultură (metaforică și stilistică).
- Omul e înzestrat nu numai cu categorii cognitive, ca animalul, ci și cu categorii abisale.
- Omul are posibilitatea nu numai de a „produce”, ci și de a „crea” o civilizație, de aspect stilistic și istoric valabilă.

(Lucian Blaga, *Geneza metaforei și sensul culturii*)

Dicționar

Imediat — nemijlocit, nemediat, concret.

Mister — ceea ce depășește experiența și este inaccesibil cunoașterii.

Revelare — arătare, punere în lumina conștiinței.

Mutație ontologică — salt din orizontul existenței biologice în cel al culturii; diferența specifică față de animalitate; se manifestă prin nevoia de a crea.

CONSTANTIN NOICA
(1909–1987)

A fost elev al Liceului bucureștean „Spiru Haret”. A absolvit Facultatea de Litere și Filosofie din București, cu teza de licență *Problema lucrului în sine la Kant*. În 1939, a obținut doctoratul în filosofie, cu teza *Schiță pentru istoria lui „Cum e cu puțință ceva nou”*. În anii 1958-1964, a fost deținut politic. Din 1975, s-a retras la Păltiniș. A fost preocupat de toate marile domenii ale filosofiei. Este autorul uneia dintre cele mai importante lucrări de ontologie din secolul al XX-lea: *Devenirea întru ființă* (1981).

Lucrări principale:

- *De dignitate Europae*
- *Devenirea întru ființă*
- *Mathesis sau bucuriile simple*
- *Rostirea filosofică românească*
- *Sentimentul românesc al ființei*

Ceea ce menține „deschise” culturile este așadar prezența imaginilor și a simbolurilor; în orice cultură, australiană sau ateniană, situațiile limită ale omului sunt perfect revelate datorită simbolurilor pe care le susțin culturile respective.

(Mircea Eliade)

Împlinirea omului prin cultură, ca spirit

Pentru **Constantin Noica**, „cultura e omenească, e adevărul nostru, e ordinea după chipul și asemănarea noastră” (*Mathesis sau bucuriile simple*). El distinge, plecând de la „dualismul” geometrie-istorie, între două tipuri de cultură — una de tip matematic, cealaltă de tip istoric. Cultura de tip matematic se fundamentează pe ideile de ordine și de adevăr matematic, iar idealul ei este o *mathesis universalis*, „un sistem care să dea socoteală de tot ce se întâmplă în univers”. Spre deosebire de aceasta, cultura de tip istoric se orientează spre subiect, spre „ceea ce se petrece acolo, înăuntru”. Ambele se raportează la idealul uman de ordine și, chiar dacă s-a crezut că ordinea aparține naturii, lumii exterioare, în modalități diferite, acestea relevă că „nu natura e ordine, nu lumile astronomice”, ci „spiritul e ordine și el ritmează realitățile”.

Potrivit filosofului român, pentru înțelegerea omului este necesară clarificarea raporturilor dintre individual și general, dintre om ca individualitate și om ca ființare autentică, împlinită, ca „instanțiere” individuală a generalului, a *Omului*. Aceste raporturi sunt reinterpretate din perspectiva unor distincții fundamentale: situații statistice / fapte logice, *logica lui Ares / logica lui Hermes*.

Primul model cultural este acela în care întregul acaparează partea, în care „omul este asemenea ostașului în oaste”; pentru celălalt, omul, ca individualitate, nu mai este un fapt statistic, ci unul logic: partea reflectă întregul. Un individual exemplar, cum este Socrate, „rezumă întreaga umanitate”, este un individual-general, o parte „ridicată la puterea întregului”. Dacă, prin cel dintâi, Noica are în vedere cunoașterea de tip matematic, prin cel de-al doilea este vizată cealaltă, de tip istoric, și, ceea ce este mai important, însuși sensul existenței umane individuale: împlinirea, realizarea, revelarea a ceea ce este *omul* într-o viață exemplară.

Cultura, prin manifestările ei, relevă necesitatea întâlnirii celor două logici, dar și evaluarea superioară a logicii lui Hermes: numai individul care lasă în urma lui o operă sau care sădește măcar un pom, numai acela se împlinește, numai acela se ridică la puterea generalului, a umanului. Mai mult decât atât, această puțință îi aparține numai omului, care rămâne astfel „individualul cel mai uimitor”.

Cele două modalități de înțelegere a raportului parte-întreg — întregul explică partea, respectiv partea explică întregul — „se combat statornic în istoria culturii”. Spiritul însă, iar omul trebuie să fie spirit, argumentează Noica, reprezintă doar unul dintre cele două sensuri: ai atins această treaptă a spiritului numai atunci când tu însuși, un individual, o parte, explici sau reprezinți întregul, umanitatea. Modelul este, printre altele, acela al lui Socrate: „Omul este în Socrate, nu în uman”.

A ne realiza ca oameni presupune, în perspectiva gânditorului român, a trăi logic, a înfrunta viața cu ajutorul formelor spiritului. Pe de o parte, viața se relevă ca „devălmășie anarhică” (lipsă de ordine). Spiritul, pe de altă parte, se relevă ca ordine, luciditate, înstăpânire asupra vieții și dezordinii ei. A te lăsa în voia vieții, trăind „nedisciplinat și amorf” e totuna,

spune Noica, cu „a te desființa ca individ”. Viața nu trebuie să copleșească individul, ci, dimpotrivă, acesta, prin spirit, prin cultură, printr-o atitudine logică, trebuie să ia în stăpânire șuvoiul vieții. În *Jurnalul de la Păltiniș*, Noica afirmă chiar că singura bucurie autentică este cea culturală, a spiritului, restul fiind desfătări sau chiar neîmpliniri.

■ SEMNIFICAȚIA LOGICĂ A CULTURII

Un om devine cu adevărat om și iese din statistică atunci când devine o lume. („În fiecare om o lume își face încercarea”, spunea Eminescu; ar trebui să-și facă încercarea). (...) Dar mai ales în comportarea și creația omului se vede aceasta. Poetul adevărat este cel care devine la un moment dat Poezia; fizicianul, excedat la început de tot ce se știe, sfârșește prin a deveni el Fizica. (...) În situațiile logice, întregul este același în fiecare parte. Tautologia este, poate, de esența logicului, dar nu în sensul reflectării lui același în fiecare moment al ansamblului. În acest sens, s-ar putea spune că și un destin sau o viață de om pot fi într-o situație logică, atunci anume când fiecare demers al vieții are justificările întregului. Înțeleptul trăiește „logic” pentru că are în fiecare clipă legea de om adevărat în el. (...)

În timp ce logica lui Ares era cea a războiului, logica lui Hermes ar fi cea a interpretării, să spunem. Prima logică așeza partea în întreg și de vreme ce întregul (clasa uneori, funcția altădată, relația abstractă în fine) reținea totul pentru el, partea devenea o simplă variabilă, disparentă sau oricând gata să fie sacrificată. În logica lui Hermes însă, partea — dacă este una a situațiilor logice, iar nu un simplu element statistic — nu mai este indiferentă și irevocabilă: ea este, de fiecare dată, interpretarea întregului. (...) Cu exemple întâmplătoare poate opera logica lui Ares, pentru care individualul este doar un fapt statistic, un buletin, o cifră, sau o constantă individuală.

Logica lui Hermes, respectuoasă față de parte, de vreme ce aceasta poate fi purtătoare de întreg, operează cu exemple privilegiate. (...) Am spune în termenii lui Hermes: universul logic trebuie să interpreteze orice alt univers (fizic, de cunoaștere, moral, artistic) și de aceea toate științele, de la fizică până la istorie, tind să devină o logică. (...) poate că întreaga cultură nu e altceva decât o meditație asupra individualului.

(Constantin Noica, *Scrisori despre logica lui Hermes*)

Aplicații

1. Caracterizează cele două tipuri de cultură, de tip matematic și de tip istoric, și elaborează un punct de vedere argumentat în legătură cu valoarea fiecăreia.
2. Ce consecințe asupra comportamentului uman s-ar putea deduce dacă acesta s-ar manifesta cultural doar în sensul logicii lui Ares, de pildă? Dar în cel de-al doilea tip?
3. Analizează structura argumentativă a următorului punct de vedere, indicând premisele și consecințele sale: „Dacă e vorba de o bibliotecă și nu de o grămadă de cărți, dintr-o simplă carte sau dintr-o submulțime a bibliotecii se poate vedea ce este întregul: bibliotecă de istoric, bibliotecă de medic sau de jurist” (Constantin Noica, *Scrisori despre logica lui Hermes*).

Problematizarea ființei culturale

Descrierea logică

- logica este o atitudine, nu o disciplină;
- logica reprezintă înstăpânirea spiritului;
- logica este singura bucurie autentică.

Câmp logic:

- este ansamblul în care întregul este în parte;
- omul este în Socrate, nu în uman;
- partea nu este în, ci întru întreg;
- întregul este același în fiecare parte.

Logica lui Ares:

- ține seama numai de situațiile statistice;
- individualul este în mulțime;
- soldații pot pieri, oastea să nu moară;
- este logica războiului.

Logica lui Hermes:

- ține seama de situațiile logice;
- se ocupă de indivizii care sunt întru întreg;
- este logica interpretării.

(Constantin Noica,
Devenirea întru ființă)

Activitate de grup

- Organizați în grupe de patru-cinci elevi, analizați modul în care ne putem împlini ca ființă culturală în contextul lumii multiculturale contemporane. Apelând la propria experiență de viață, elaborați un punct de vedere unitar.

Dicționar

Eliade, Mircea (1907-1986) — scriitor, filosof și istoric al religiilor.

SENSUL VIEȚII

Pentru mulți autori, întrebarea despre sensul vieții reprezintă *inima reflecțiilor filosofice*. Aceasta este redată de cele mai multe ori prin dilema: are sau nu are viața un sens? Iar dacă există, acesta este unul predefinit? Poate da omul, prin inteligența și voința sa, un sens vieții?

Ne preocupă sensul vieții ori de câte ori căutăm o motivație pentru a trece de anumite obstacole majore, cum ar fi cele întâlnite în așa-numitele *situații-limită*. De asemenea, despre sensul vieții este vorba atunci când ne întrebăm dacă felul în care ne trăim viața este cel optim, dacă viața are un temei ascuns, pe care încă nu-l cunoaștem, sau dacă această viață are continuitate într-o viață viitoare.

Întrebările despre sensul vieții sunt determinate și de o mulțime de contexte sau de orizonturi de așteptare, cum ar fi cel social-politic, economic, cultural, teologic, sau de experiențe, precum aceea a morții, în general, sau, mai ales, a unei persoane dragi.

Problema sensului vieții a fost abordată din perspective cu totul opuse în cadrul *creaționismului* și al *evoluționismului*. Sub aspect creaționist-religios, sensul vieții este dat de viața viitoare a fiecărui individ în parte. Potrivit celeilalte perspective, evoluția organismelor, privită ca succesiune de transformări și procese bio-fizico-psihice, este cea care relevă sensul vieții, predominant însă din perspectiva speciei sau a existenței în ansamblu.

În filosofie, gândirea asupra sensului vieții se impune nu numai prin distincția dintre trup și suflet, ci și prin problematizările legate de condiția umană. Așa cum am văzut, **Blaise Pascal**, de pildă, exprimă prin metafora *trestie cugetătoare* conștiința finitudinii, dar și a unicității omului, prin care se poate revela o perspectivă aparte asupra sensului vieții.

Arthur Schopenhauer a inițiat discuțiile despre sinucidere, ca voință negativă, ca negare a vieții. Tema sinuciderii, corelată cu tema lipsei de sens a vieții, a absurdului existenței, a fost reluată în cadrul existențialismului ateu de către **Albert Camus** și **Jean-Paul Sartre**.

Camus apreciază că Sisif, eroul tragic din mitologia antică, este în fapt însuși modelul condiției umane, definită în mod paradoxal prin două atribute, contradictorii la prima vedere — fericirea și absurdul —, care sunt însă „copiii aceluiași părinte”. Prin analogie cu situația lui Sisif, înțelegerea și acceptarea condiției umane echivalează cu conștientizarea și trăirea absurdului: Sisif își acceptă cu seninătate pedeapsa de a împinge stânca spre vârful muntelui, de unde inevitabil aceasta trebuie să cadă. În joc este destinul eroului, determinat însă de propria lui alegere, respectiv destinul omului.

Pentru Sartre, sensul vieții aparține exclusiv omului, deoarece, prin acțiunile sale, acesta alege să trăiască într-un mod sau altul. El nu poate afla în afara sa un sens al propriei vieți. Mai mult, pentru om, adevărata problemă nu este dacă Dumnezeu există, ci dacă tot ce i se întâmplă omului exprimă chiar propria alegere, îl reprezintă, fiind „alegerea sa de sine”. Din acest motiv, absurdul nu este o simplă idee, ci condiția și cheia propriei vieți. Prin urmare, esența vieții constă în manifestarea libertății și a responsabilității absolute a omului.

Hieronimus Bosch (1450-1516),
Grădina plăcerilor (detaliu)

Unii oameni își pun problema dacă viața are sau n-are sens. În realitate, totul se reduce la a ști dacă e suportabilă sau nu. Problema încetează și rămân hotărârile.

(Emil Cioran)

Atunci sufletul nostru va avea de ce să se felicite, când eliberat din acest întuneric, în care se învârteste, va vedea strălucirea nu cu o vedere slabă, ci va primi întreaga lumină și va fi redat cerului, căruia îi aparține. (...) Originea sa îl cheamă sus. Dar el va fi acolo și înainte de a se elibera din această închisoare, când va fi lepădat viciile și se va fi înălțat pur și ușor în meditații divine.

(Seneca,
Scrisori către Lucilius)

■ ESENȚA VIEȚII ESTE VOINȚA DE PUTERE

În acest domeniu trebuie să pătrundem temeinic până în străfunduri și să ne stăvilim toate slăbiciunile sentimentale: viața însăși este în esență sustragere, rănire, biruință asupra celui străin și asupra celui slab, oprimare, duritate, impunerea cu forța a formelor proprii, asimilare sau, în cel mai bun caz, exploatare. (...) și aceasta nu pe temeiul vreunei moralități sau imoralități oarecare, ci din cauză că (...) viața este tocmai voință de putere. (...) „Exploatarea” aparține nu unei societăți corupte sau imperfecte și primitive: ea aparține esenței vieții, ca funcțiune organică fundamentală, ea este o consecință a voinței de putere propriu-zisă, cea care e însăși voința de a trăi.

(Friedrich Nietzsche, *Dincolo de bine și de rău*)

■ OMUL ABSURD

Toată bucuria tăcută a lui Sisif se află aici. Destinul său îi aparține. Stânca lui este lucrul lui. Tot astfel, omul absurd, când își contemplă chinul, face să amuțească toți idoli. (...) Omul absurd spune da și efortul său nu va înceta niciodată. Dacă există un destin personal, în schimb, nu există un destin superior sau cel puțin există doar unul pe care îl socotește total și vrednic de dispreț. Cât privește restul, el se știe stăpânul zilelor sale. În acea clipă subtilă în care omul se apleacă asupra vieții sale, Sisif, întorcându-se la stâncă, contemplă acel șir de fapte fără legătură care devine propriul său destin, creat de el, unit sub privirea memoriilor sale și în curând pecetluit de moarte. Astfel, incredințat de originea deplin omenească a tot ce-i omenesc, orb care vrea să vadă și care știe că noaptea nu are sfârșit, el nu se oprește niciodată. Stânca se rostogolește și acum. (...) Ne întoarcem întotdeauna la povara noastră. Dar Sisif ne învață fidelitatea superioară care îi neagă pe zei și înalță stâncile. (...) Lupta însăși către înălțimi e de ajuns pentru a umple un suflet omenesc. Trebuie să ni-l închipuim pe Sisif fericit.

(Albert Camus, *Mitul lui Sisif*)

Mitul lui Sisif
(vas grecesc cu figuri negre)

Suferința este școala concesiivității. A învăța să suferi este a învăța să ierți. De ce ierți? Fiindcă în durere te desprinzi progresiv de lucruri. În disperare, desprins de tot, ierți totul. Omul normal și cel mediocru, atașați de lumea înconjurătoare, interesați de frământările meschine (...) nu pot să ierte nimic, fiindcă atașarea de lucruri duce la iluzionare și la un fals absolutism. Ei așteaptă totul de la timp, de aici și rolul surprizei în viața acestora. Și, atunci este explicabil de ce un om care suferă, chiar lipsit de cultură, nu poate fi mediocru.

(Emil Cioran, *Revelațiile durerii*)

Aplicații

1. Evidențiază problema filosofică abordată în unul dintre textele de mai sus și selectează conceptele utilizate.
2. Analizează structura argumentativă a următorului punct de vedere, indicând premisele și consecințele sale: „Fericirea noastră rămâne întotdeauna numai o dorință, fără ca vreodată să poată deveni o speranță, dacă nu intervine o altă putere (...) care să împartă fericirea după meritele și vina oamenilor, care să poruncească întregii naturi și să conducă lumea cu înțelepciune supremă, ceea ce înseamnă să credem în Dumnezeu” (Immanuel Kant).
3. În ce măsură crezi că experiența de viață a fiecăruia constituie un fundament pentru dezlegarea sensului vieții? Formulează și argumentează un punct de vedere personal.
4. Elaborează un scurt eseu despre sensul vieții, luând în considerare unul dintre următoarele contexte: a) viața nu este decât un „drum către moarte”; b) viața este doar o clipă în raport cu infinitatea timpului; c) suntem singuri, fără Dumnezeu; d) în această lume suntem doar pelerini spre cetatea lui Dumnezeu (Augustin).

Dicționar

Camus, Albert (1913-1960) — romanțier și filosof francez, unul dintre părinții existențialismului.

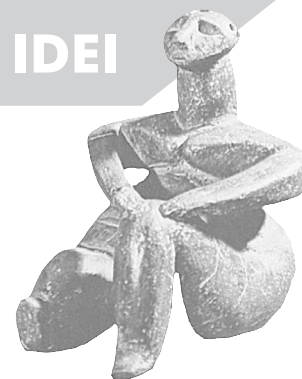
Cioran, Emil (1911-1995) — filosof și eseist român.

Schopenhauer, Arthur (1788-1860) — filosof german, autorul lucrării *Lumea ca voință și reprezentare*.

Seneca, Lucius Annaeus (4 î.Hr.-65 d.Hr.) — filosof, scriitor și om de stat roman.

OMUL

PLAN DE IDEI

I. *Problematika naturii umane*

Conceptele de bază ale antropologiei filosofice:

- natura umană
- esență umană
- identitate umană
- alteritate (*Celălalt*).

Perspectivă fundamentală:

- abordarea antropologiei creștine: omul este ființă contradictorie, dar natura lui este deschisă spre bine (Blaise Pascal)
- abordarea raționalismului clasic: omul este ființă cugetătoare (René Descartes).

II. Omul este persoană:

- persoana dezvăluie ființa autentică a omului
- sensurile conceptului de persoană
- valoarea absolută a persoanei, ca scop în sine (Immanuel Kant).

III. Omul este ființă socială:

- perspectiva organicistă (Aristotel)
- perspectiva contractualistă (Jean-Jacques Rousseau).

IV. Identitate și alteritate:

- semnificațiile alterității
- abordarea metafizică: alteritatea este opusul Ființei (Platon)
- abordarea existențialistă: Celălalt este condiția și cenzura morală a existenței mele (Jean-Paul Sartre).

V. Omul este ființă culturală:

- specificul abordării filosofiei culturii:
Lucian Blaga: impactul și semnificația culturii asupra existenței omului.
Constantin Noica: dualismul manifestării culturale a omului: de tip istoric și de tip logic; două modalități logice de înțelegere a relației om (parte)/societate (întreg).

VI. Sensul vieții

- întrebările despre sensul vieții și orizonturile de așteptare
- principalele abordări filosofice: voința de a trăi (Friedrich Nietzsche) și absurdul (Albert Camus).

1. Indică direcțiile principale de problematizare ale umanului în filosofie. Argumentează în favoarea celei pe care o consideri ca fiind cea mai relevantă.

2. Argumentează pro sau contra: Probabil, cel mai important sens al maximei socratice „Cunoaște-te pe tine însuși” este: *Să devii ceea ce ești*.

3. Analizează comparativ abordarea lui Pascal și cea carteziană, pornind de la ideea lui Kant că omul este persoană.

4. Precizează cui aparține următoarea idee: ca ființă socială, omul este o ființă naturală denaturată. Indică o altă teză filosofică despre om ca ființă socială.

5. Menționează una dintre consecințele distincției identitate/alteritate în definirea persoanei.

6. Comentează următoarele idei:

- celălalt este, în primul rând, ceea ce este diferit de mine;
- în același timp, el este semenul meu;
- este, așadar, *alter ego*, un alt eu și un altul decât mine, deopotrivă eu și noneu;
- prin el mă cunosc pe mine însumi, ceea ce sunt eu și ceea ce nu sunt eu.

7. Pornind de la ideea că omul este „ființă culturală”, evidențiază o corelație posibilă între cele două perspective de teoretizare pe care le propune Constantin Noica: „partea este în întreg” și „partea este purtătoare de întreg”.

Arată dacă în imaginea din această pagină este vorba de un întreg. Dacă da, care dintre cele două situații prezentate de Noica este cea potrivită aici?

8. Stabilind relația dintre următoarele noțiuni — „existență într-un mister și pentru revelație” și „mutațiune ontologică” —, analizează concepția lui Lucian Blaga despre om ca ființă culturală.

9. Citește cu atenție următorul text:

„Natura unui om, de exemplu, este alcătuită din amintirile sale și din restul

cunoașterii sale, din iubirile și urile sale și așa mai departe; prin urmare, în lipsa obiectelor pe care le cunoaște, le iubește sau le urăște, el nu ar putea fi ceea ce este. El este în mod esențial și evident un fragment: luat ca sumă totală a realității, el ar fi auto-contradictoriu” (Bertrand Russell, *Problemele filosofiei*).

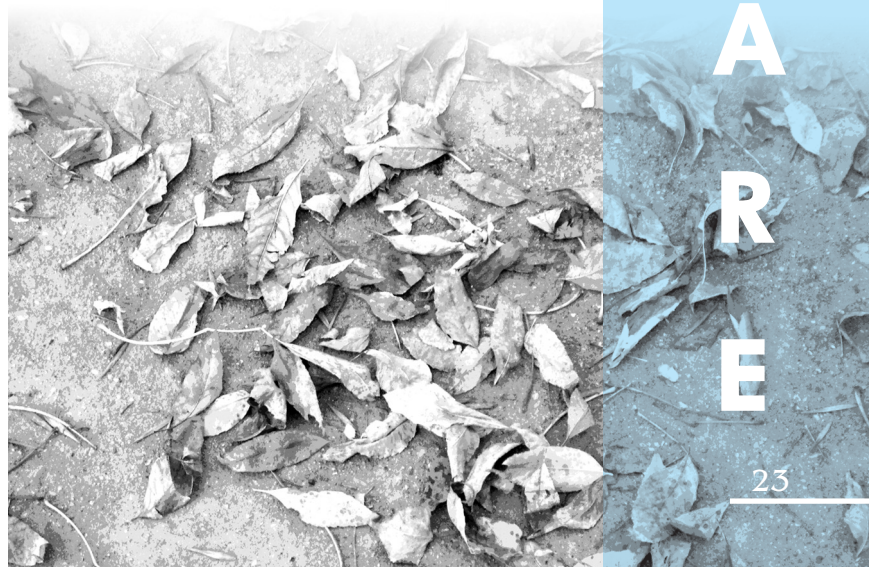
Comentează textul într-un scurt eseu, luând ca repere următoarele: precizarea problemei filosofice abordate; identificarea și prezentarea soluției pe care o susține autorul; identificarea și analiza argumentului prezentat în text; indicarea și caracterizarea unei concepții alternative în legătură cu problema respectivă; analiza comparativă a celor două concepții; prezentarea și argumentarea unui punct de vedere personal.

10. Elaborează un eseu liber plecând de la următoarele texte:

- „Viața nu există, iar moartea este o stare de vis. Suferința a inventat atât pe una, cât și pe alta, spre a se justifica pe sine însăși. Numai omul se poate chinui între o irealitate și o închipuire” (Emil Cioran).
- „A stabili ce este și de unde începe viața este o cerință de care *depinde viața noastră*” (Umberto Eco).

11. Elaborează un eseu cu privire la una dintre următoarele teme:

- relația dintre înțelegerea naturii umane și sensul vieții;
- înțelegerea omului ca *ființă culturală*.

DAN D. FARCAȘ

(n. 1940)

Este vicepreședintele ASFAN (Asociația pentru Studiul Fenomenelor Aerospațiale Neidentificate) din România. A publicat articole și cărți de referință în domeniul ufologiei.

Lucrări principale:

- *De ce tac civilizațiile extraterestre*
- *Extraterestrul printre noi?*
- *Sfidarea extraterestră.*

Dicționar

Ufologie — cercetare asupra controverselor privind obiectele zburătoare neidentificate (OZN).

FILOSOFIE ȘI UFOLOGIE

DAN D. FARCAȘ,

Supercivilizațiile și ipoteza extraterestră

(Revista Știință și tehnică, 9/2002)

Din păcate, noi cunoaștem doar o singură civilizație tehnologică — a noastră — și nici o supercivilizație (...) Specia umană se va schimba și ea. Ne putem gândi la cercetările privind regenerarea, prelungirea speranței de viață, ingineria genetică, bioroboții, ciborgii etc. În viitorul apropiat, practic toate obiectele artificiale mai importante vor deveni „inteligente”, cu microprocesoare integrate. Ele vor fi și interconectate, prin internet, cu toate calculatoarele și bazele de date din lume. Comanda de la distanță a tuturor acestor dispozitive și calculatoare se va face prin microprocesoare implantate în cap, conectate direct la creierul uman.

În mai puțin de o sută de ani, va fi suficient să ne gândim la un subiect, pentru ca în momentul următor toate informațiile necesare despre acel subiect să ne sosească în minte. Vom vedea prin ochi situații la mii de kilometri, vom acționa prin brațe robot la distanțe la fel de mari sau ne vom întâlni unii cu alții în realitatea virtuală, toate prin intermediul acestui implant, fără complicatele dispozitive utilizate astăzi în teleprezență. Mai mult, vom putea vorbi unii cu alții „de la o minte la alta”, prin rețeaua de transmitere a datelor, fără a scoate sunete și la orice distanță. (...)

Anumite persoane cred chiar că a existat o intervenție externă în apariția omului și în îmbunătățirile ulterioare ale sale. În ce scop se puteau realiza oare astfel de operații? Pentru a crea în cele din urmă un „supraom” ca acela visat de Nietzsche? Pentru mai multă creativitate sau inteligență? (...)

Scrierile din vechime sunt pline de aluzii la experimente genetice menite să îmbunătățească specia umană. În Biblie găsim crearea Evei din coasta lui Adam (clonare?), hibrizi nedoriți de Dumnezeu rezultați prin acțiunea îngerilor căzuți, Noe a fost un exemplar ideal, toate celelalte specimene fiind distruse de Potop etc. (...)

Toate istoriile privind experimente genetice: cele din Biblie, cele din alte tradiții folclorice sau religioase, ca și din rapoartele privind răpiri OZN, sunt compatibile cu ideea monitorizării Pământului și a omenirii de către o Inteligență Superioară ținând de o supercivilizație. (...) Pentru mulți alții, o invazie spațială de tipul celei din filmul Independence Day pare perfect plauzibilă.

Aplicații

1. Identifică tema și precizează semnificația problemei supercivilizațiilor.
2. Corelează concepția filosofică despre natura umană cu ipoteza supercivilizației.